

Muharay Elemér–Széll Jenő

NYÍLT LEVÉL¹

a népművelés munkatársaihoz, a művészeti csoportokhoz, együttesekhez,
vezetőkhez, pedagógusokhoz, művészeti szakemberekhez.

A Népművészeti Intézet ideiglenes intéző bizottsága, majd megválasztott forradalmi bizottsága hozzálatott népművelésünk kérdéseinek és forradalmunk eredményeinek megfelelően művelődési, művészeti életünk elvi, szervezeti és módszertani téziseinek kidolgozásához, átalakításához.

Ideiglenes bizottságunk és az Intézet vezetősége határozottan leszögezte: elősegíteni kívánjuk minden erőnkkel, hogy egész társadalmunk számára a szocializmus sajátos magyar útjának megfelelő művelődési és művészeti életet alakíthassunk ki.

Véleményünk szerint a sajátos magyar út kialakítása a népművelés területén már régebben esedékes, de a Pártközpont Kulturális Osztálya és a Népművelési Minisztérium sztálinista vezetése szándékosan gátolt minden ilyen irányú, általunk nem egyszer javasolt kibontakozást.

A bürokratikus népművelésről

Bizonyos, hogy Intézetünk munkája is nem egy ágban vagy területen kénytelen volt követni „a hivatalos kultúrpolitikai irányvonalat”. Határozottan állítjuk azonban, hogy a felelősség a „felsőbb szerveket” terhelő, amelyek merev önkényességgel gátolták egész népünk sajátos alkotó erőinek kibontakozását, érvényesülését.

Munkásságunk és parasztságunk mind szélesebb rétege menekült „a hivatalos kultúrpolitikai irányvonal”, a bürokratikus népművelés, a „brossura kultúra” elől az üres, szentimentális, érzelgős, „slágerkultúrába”, és került így akarata ellenére is egyre közelebb a zsákutcába vezető nyárspolgári szemlélethez. Az öntudatosabb rész is teljes csömört kapott az adminisztratív eszközökre támaszkodó népműveléstől, a nyugati és magyar klasszikusok élvezetében találta egyetlen szellemi örömét. Jellemző azonban, hogy ugyanakkor még ez a réteg is mennyire idegenkedett a legjelentősebb orosz klasszikusoktól is, nyilvánvalóan a szovjet kultúrtermékek minden válogatást mellőző ömlesztése, és az ugyancsak válogatás nélkül való, mindent egyképpen dicsérő hivatalos értékelés miatt.

A hivatalos irányvonal azzal is hozzájárult a tömeges kiábránduláshoz, hogy a szovjet példára hivatkozva, minden alapos meggondolást mellőzve mindent „új tar-

¹ A Népművelési Intézet Könyvtárában kéziratban NI 1580 sz. alatt fennmaradt dolgozatot szövegű másolatban közöljük – szerk. megj.

talommal” kívánt megtölteni. Ezzel valójában gátolta a magyar sajátosságoknak megfelelő szocialista gondolkodás, szemlélet és magatartás megjelenését művelődésünk egész területén. Úgyszintén felmérhetetlen kár származott abból, hogy bár a forma és tartalom egységét elismerte a hivatalos kultúrpolitika, de ugyanakkor állandóan szajkózta a „nemzeti forma – szocialista tartalom” ilyen megfogalmazásban tarthatatlan jelszavát. A művészeti „tömegmozgalomtól” mindvégig megkövetelték, hogy napi politikai, sőt termelési, begyűjtési stb. célokat szolgáljon, ezeket a „feladatokat” kellett nemzeti formába öltöztetni. Az eredmény nem lehetett más, mint senkinek sem kellő, felemás, hazug álművészet.

A bürokratikus népművelés olyan mértékben ragaszkodott az adminisztratív formákhoz, megoldásokhoz, hogy akaratlanul is meggátolta a népművelés tudományos megalapozását. Nagyrészt ennek volt következménye, hogy a népművelési apparátust nagyobb részben más munkára nem alkalmas „káderekkel” tömték meg. A „kultúr munkások” többsége pedig azokból állt, akik más feladatok alól kibújva a kevésbé kényelmetlen „társadalmi munkát” vélték megtalálni benne. Következmény volt a tenger pénzt felemészítő és mindinkább érdektelenségbe fulladó kulturális versenyek, seregszemlék stb. rendszere is, valamint a hivatásos és nem hivatásos művészet összekuszálódott állapota, és a titkolt vagy nyílt professzionizmus ragályoszerű terjedése a műkedvelésben.

A demokratikus népművelés

Az október 23-i tüntetés és a belőle kinőtt forradalom alaphangját – leszámítva a forradalom alaphangját meghamisítani szándékozó erőket – a szocializmus alap- eszméje adta meg. Kimondatlanul is felismerhetjük benne, mint törekvést, a szocializmus sajátos magyar útjának a keresését.

Ha a forradalom egész cselekményét megtisztítjuk a ráakódó salaktól, ha leszámítjuk a csatlakozó erők bosszúra szomjas magatartását, akkor célként a független, demokratikus, szocialista Magyarország bontakozik ki előttünk.

A diák- és munkás résztvevőkben egy olyan új nemzeti gondolat alakult ki – első ízben történelmünk folyamán –, és hatott mind szélesebb körben, amely a szocializmus eszméjével elválaszthatatlanul kapcsolódik. Ez a szocializmus eszméjét magában hordozó új nemzeti gondolat adta alapját a forradalomból kinövő nemzeti egységnek. Csak ebből az alaphoz nőhetett ki az igazságnak az a bátran szenvedélyes, harcra készen keresése, önzetlenségnek, szolidaritásnak, együttérzésnek olyan évszázadokra szóló példái, amelyeket ez a forradalom termelt ki.

Új, demokratikus népművelésünknek elsőrendű feladata ez új nemzeti gondolat végső formába öntése, a nemzeti egység megerősítése, a társadalmi művelődés, a művészeti élet igényeinek, lehetőségeinek tudományos elemzése, új művelődési alkalmak megteremtése.

Népiség, magyarság, európaiság, világkultúra

Kultúránk teljességének kimunkálásával felszabadulásunk után a mai napig is adósak maradtunk. Tudomásul vettük ugyan, hogy népi és nemzeti hagyományaink évszázadok óta a magyar néplélek kifejezői, és hosszú idők óta élő, alakuló szokásaink, sajátos életfelfogásunk, érzésvilágunk alapelemei. De mit tettünk ennek érvényesítéséért? A hivatalos irányzat minden ilyen irányú munkát idő előtt befagyasztott, narodnyikságnak, vagy a hagyományok fetiszizálásának bélyegzett.

A magyarság kultúrája a népiségből állandóan megújulva kapcsol bennünket az európai kultúra közösségéhez. Ennek tudatosítása érdekében a demokratikus népművelésnek nemcsak a népiség fogalmát kell kitágítani (a munkásság és a város kultúrájára is), hanem az európaiság fogalmát is. Shakespeare, Dante, Goethe és Tolsztoj, Beethoven, Muszorgszkij, Bach és Bartók, Heine, Puskin és Petőfi, Dickens, Móricz, Thomas Mann, Hemingway, Dosztojevszkij és Solohov, Picasso és Munkácsy nagy vonásokban jelzett határkövei a mi látókörünknek.

*Fiatal színészként Liliomfi szerepében – a kép vsz. a 20-as években készült
(Ismeretlen fényképek Muharay Elemérről. A képeket Muharay Katalin
bocsátotta rendelkezésünkre.)*

Hagyományaink korszerűsége

Az eddigi hivatalos irány legéletképebb hagyományainkat is elnyomni, megsemmisíteni igyekezett. Hasztalan bizonyítottuk, hogy értékes és életképes hagyományaink éppen azáltal válnak korszerűvé, ha elősegítjük mai életünkben való megjelenésüket. Kézzel fogható az, hogy az életképtelen hagyományelemek nem tudnak a kor igényeinek megfelelően átalakulni, és így elhalnak. Azonban az „illetékesek” ezt nem hagyták bizonyítani. Ugyanakkor olyan irányú tudományos munkát sem voltak hajlandók megfelelően támogatni, amely elsősorban paraszti hagyományaink nyilvánvaló nemzetköziségét lett volna hivatva a művészeti feladatok szempontjából kimutatni. Pedig e munka elősegítette volna annak a felvetésünknek bizonyítását, hogy a „bartóki-út”: a népiség, magyarság, európaiság egységének magasabb fokon megvalósult útja, a nem hivatásos művészet egyik-másik ágában is lehetséges.

Munkásságunk hagyományos értékeinek gyűjtését, művelődésünkben való felhasználását szavakban nem ritkán hangoztatták. Valójában, a jelszavak mögött lépten-nyomon megsértették a régebben kialakult kedvelt szokásokat, formákat. (Például a bányászokra idegen egyenruhát, idegen indulót erőltettek.) A szórványos gyűjtés révén előkerült anyagról pedig siettek megállapítani, hogy az „jobboldali szociáldemokrata hagyomány”, vagy „polgári csökevény.”

E feladat megoldása is demokratikus népművelésünkre vár. Hiszen nyilvánvaló, hogy a magyar munkásságban a felszabadulás óta mind elevebben élő nemzeti gondolatot sok értékes nemzetközi elemet hordozó hagyományai segítségével lehet a legtermészetesebb módon összekapcsolni a nemzetköziséggel.

Hagyományos értékeink jelentős szerepet töltenek be új nemzeti kultúránk alapjainak lerakásában. A feladatot az illetékes tudományos, nevelésügyi és művelődési szervek csak együttesen tudják jól elvégezni.

Sajátos zenei-, játék- és tánc értékeinkkel gyermekeinknek már az iskolában – óvodától a középiskoláig – meg kell ismerkedniük, művészetünk anyanyelvét a legfogékonyabb korban kell elsajátítaniuk.

A szépre, az egészséges művészetre való nevelésnek szabad és alkalmas szervezeti formákban az iskolán kívül is folytatódnia kell.

A falusi fiatalság ilyen irányú továbbképzése igényének legjobban megfelelő ifjúsági szervezetekben és korszerű népfőiskolai tanfolyamokon folyhat. Itt a modern gazdálkodás, a szövetkezeti és általános művelődési ismeretek mellett sajátos művészetünk kérdéseivel is behatóbban foglalkozhatunk.

Munkás- és városi fiatalságunk számára hasonló célú művelődési, művészeti tanfolyamok rendezése lenne kívánatos.

Egységes kultúránk kialakulását, a város és falu kulturális összefogását nagymértékben elősegítené a Munkás-Paraszt Művelődési Szövetség megalakítása. E Szövetség hivatása lenne egymás életének, művelődési igényeinek, művészetének,

kulturális törekvéseinek kölcsönös és alapos megismertetése. Előkészíténé a közös találkozásokat, művészeti műsorok cseréjét, a közös ünnepi alkalmakat stb.

Aratóünnepen Sztálinvárosban – a kép vsz. az ötvenes évek elején készült

A művészeti csoportok

Évek óta több mint 12000 művészeti együttest tartottunk nyilván. Arról nem akartunk beszélni, hogy e nagy számnak csak egy kis töredéke érdemelte ki állandó jellegű munkájával ezt a megtisztelő címet. A többség szinte kizárólag a versenyekre verbuválódott össze, leginkább a tervet mindenképp teljesíteni akaró kultúrfunkcionárius hajszolására, gyorsan összedobott műsorával.

Betetőzve ezt a „szervezett öntevékenységet”, hogy az országos és helyi szervek egyaránt dróton rángatható csoportoknak tekintették a művészeti együtteseket, amelyek azonban egyre inkább fogcsikorgatva teljesítették a „felső utasítást.”

Nyilvánvaló, hogy ezen a mindenképpen áldatlan állapoton a minden néven nevezendő bürokratikus függőség teljes felszámolása segít.

Életképes és állandó jelleggel működő művészeti együttesekre csak akkor számíthatunk, ha számukra a rég ígérgetett demokratikus szervezeti formát biztosítjuk. Az igény: egyesületi forma, mind társadalmi, mind művészeti és anyagi tekintetben felelős vezetőség, művészeti munkaközösség. A csoportok, együttesek általában érdekvédelmi szövetségekbe való tömörülésére is gondolnak.

A művészeti munka

A megfelelő szervezeti átalakítással együtt jár a művészeti munka új módozatainak kialakítása. Elsősorban le kell küzdenünk minden öncélúságot. A csak színpadi szereplés érdekében végzett „öntevékenység” egyedül a magamutogatás vágyát elégítheti ki, és legfeljebb a hivatásos művészettel való beteges versengéshez vezet.

A nem hivatásos művészeti munka igazi célja az önművelés. A célt csak akkor érhetjük el, ha a művészeti munkát minden ágban – zenében, táncban, szín- és bábjátásban stb. – összekapcsoljuk az általános művelődés legközelebb eső feladataival. Egyetlen művészeti ág művelése esetén is meg kell ismerkednünk más művészeti ágakkal, és azokban legalább némi jártasságra kell szert tennünk. (A színjátszók számára például elengedhetetlen a vonatkozó más művészeteknek – irodalom, zene, képzőművészet stb. – legalább alapfokon való ismerete.) Minél alaposabb a mi önművelő munkánk, minél inkább kiművelt emberfökké váltunk, annál alkalmasabbak vagyunk közösség-nevelő szerepünk betöltésére.

Művészeti munkánkban vissza kell térnünk a szó szerinti műkedveléshez, a műben való gyönyörködéshez. Amikor a művet a vele való foglalkozás közben egyre teljesebben megismerjük, magunkba fogadjuk. Ilyen módon már nem csupán a színpadi bemutatóért, a szereplésért fáradozunk. A mű tényleges megértésével, élvezetében tudjuk elérni másik fontos célunkat is: közönségünk gyönyörködtetését, felüdítését, nevelését is.

Ilyen művészeti munka kialakításához Intézetünk is sok segítséget tud adni, de az ilyen segítség mellett is elengedhetetlen a helyi vezető szakember munkája. A pedagógust, a nevelőt vagy a művészeti nevelőmunkára hajlamos és alkalmas más értelmiségi munkatársakat vissza kell helyezni az őket megillető népművelő jogaikba. Bizonyosra vesszük, hogy a fentebb kifejtett alap gondolatokkal minden hivatott népművelő egyetért.

Intézetünk jelenlegi munkája

Munkatársaink, több mint száz művészeti együttes vezető segítségével minden ágban felméri a jelenlegi állapotot, a művészeti munka legközelebbi lehetőségeit. Üzemekben, a fiatalok körében, vidéki városokban és faluhelyen egyaránt vizsgálják az új igényeket. Legfontosabbnak tartjuk, hogy az új, demokratikus népművelést egész népünk igényének megfelelően alakítsuk ki.

A Népművészeti Intézet e feladatokkal járó tennivalókból kétféleképpen is ki kívánja venni a részét. Egyrészt eddigi működési elvének megfelelően szakmai tudományos módszertani intézmény akar lenni, az imént kifejtett gondolatok szolgálatában, másrészt – s ez új vonás lenne munkájában – komoly anyagi lehetőségekkel bíró szervezeti központja kíván lenni a művészeti munka vezetőinek és szakembereinek. E program keretében gazdasági segítséget is akar nyújtani a művészeti

Tanyán

együtteseknek, egyesületeknek közvetlen támogatás formájában, s a létesítendő színpadfelszerelési műhely, jelmezkölcsönző, kottatár és kiadványi raktár segítségével.

A művelődési és művészeti munka eredményesebb módozatainak kidolgozását együtt végezzük az illetékes tudományos intézményekkel, művészeti szövetségekkel, művelődési szervekkel.

A munka gyakorlati megindításához azonban szükséges, hogy a művészeti csoportok, vezetők, munkatársaik mielőbb életjelt adjanak magukról. Válaszoljanak, mondjanak véleményt a fent kifejtett gondolatokról. Leghasznosabb lenne, ha megháynának-vetnék elgondolásaikat, tájékozódna a munkástanácsok érdekelt tagjainál, a népművelési ügyvezetőknél, a Tanácsok vagy Nemzeti Bizottságok kulturális bizottságainál, és az ő véleményüket is közölnék velünk.

Tegyük meg ezzel valamennyien az első lépést demokratikus népművelésünk érdekében. (Levélcím: Népművészeti Intézet, Budapest I. Corvin tér 8. Telefon: 150-406 és 359-730.)

Budapest, 1956. november 20.

Szell Jenő s. k.
igazgató

Muharay Elemér s. k.
a Forradalmi Bizottság nevében

Gulyás Erzsébet

EGY MONOGRÁFIA JÁSZKUNSAGI VONATKOZÁSÚ ILLUSZTRÁCIÓRÓL

Az interneten böngészve egyre több jászsaí kiadvány található a különböző adatbázisokban, a Kempelen Farkas Digitális Tankönyvtárban például Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és kéiben című mű. (www.hik.hu/tankonyvtar) A nagyszabású mű kiadását Rudolf trónörökös kezdeményezte, és létrejöttében is közreműködött. A huszonegy kötetből álló alkotás magyar nyelvű változata 1886 és 1901 között Budapesten, a Magyar Királyi Államnyomda kiadásában jelent meg, 572 közleménnyel, 4520 fekete-fehér rajzzal és 19 színes melléklettel. Az első kötet közös bevezetőt, tizenegy kötet az örökös tartományokat, nyolc Magyarországot, egy kötet pedig Boszniát és Hercegovinát mutatja be. E nagy irodalmi vállalkozás magyar kiadásának főszerkesztője Jókai Mór volt, a művészeti bizottság egyik tagja pedig Vágó Pál festőművész, aki a különböző kötetekhez rajzokat is készített.

A monográfia 7. kötet (Magyarország. 2. köt. – Budapest: Magyar Királyi Államnyomda, 1891. – XIV, 656 p.) az Alföldet ismerteti 22 szerző 35 tanulmányával, továbbá 28 művész 257 illusztrációjával, melyek közül 24 Vágó Pál alkotása. A rajzokra rákattintva megjelenik a mű címe és a szerző neve. Ebben a kötetben jelent meg Baksay Sándor tanulmánya a Jászokunsaíróról. Baksay író, költő, tanár, református püspök, a Magyar Tudományos Akadémia tagja volt. Néprajzi feldolgozásai máig forrásértékűek.

A vidékünkéről szóló tanulmány történelmi ismertetővel kezdődik, a betelepedéstől a mai megyerendszer kialakulásáig, részletesen foglalkozik a Jászokunsaí eladásával, illetve a redemptióval. Ezt követi a vallási, majd a természetföldrajzi fejezet, végül tájegységek külön-külön való leírása. A Jászokunsaí központját, Jászberényt részletesen bemutatja: „A Jászokunsaíban Jász-Berény emelkedik ki. Nemcsak a Jászokunsaínak a feje, de a hármas kerületnek is „anyja”. Leggazdagabb, legnépesebb a 25 város között. ... A főtéren a díszes városháza és az egykori kerületi székház közelében most készül a főgymnasiumi nagyszabású épület. A kerületi székházat az igazságügyi kormány kerületi börtönné alakította, s ezzel jól kinötte magát a híres jászberényi tömlöcz, hajdan réme a szegény-legénynek, s egyszersmind mintaképe a humánus tisztaságnak. A Zagyva vize, egy pár, népkertté alakított szigetet képezve, futja keresztül a várost.” A város ismertetése után sorra veszi a környéket, felsorolja a településeket, melyek a korabeli helyesírással szerepelnek: Apáti, Árokszállás, Kis-Ér, Ladány, Fénsszaru, a két Szent-György, Dózsa, Jákóhalma.